

נר לשולחן שבת

פרשת במדבר

גליון 366

לע"נ הר"ד יהונתן קופרברג
ב"ד יצחק מאיר ז"ל
ודרעייתו מרת אסתר
ב"ד יעקב יצחק ע"ה
נדבת נדמם

"שבת דרך ארץ"

למשפחת קליין הירושלמית היתה במשך שנים עוזרת בית, אישה אלמנה, שעיקר תפקידה היה לטפל בילדי המשפחה.

עברו שנים, הילדים גדלו וכבר לא היה צורך בה. אך אבי המשפחה, הרה"ג רבי שמואל קליין, מיקירי ירושלים אמר: איך אפשר לשלח אלמנה, מבלי למצוא לה פרנסה?! וחיפש עבורה מקום עבודה חילופי.

זמן רב חיפש, וכל אותה העת המשיך להעסיקה כמקודם. היא היתה באה לבית ריק, מנקה קמעא, ורבי שמואל שילם לה משכורתה כרגיל. עד אשר מצא לה עבודה אצל שכנו לבנין, הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי, שהיה אז אברך צעיר, והיה זקוק למטפלת לילדיו הקטנים.

רבי ברוך מרדכי היה משכיר חדר אחד בדירתו לבחורים מישיבת חברון. אחד הבחורים התארס, וקיבל מכלתו מתנה, שעון זהב יקר ערך. פעם אחת השאיר את השעון בחדרו, וכשחזר נעלם השעון.

פנה הבחור אל בני הבית, ושאל, אולי ראו את השעון. כולם חיפשו את השעון, אבל הוא לא נמצא. כמובן שהחשד נפל על העוזרת החדשה.

הגאון רבי ברוך מרדכי פנה לרבי שמואל, סיפר לו את המעשה ושאלו אם היא חשודה על דברים שכאלה? רבי שמואל השיבו שכל זמן היותה אצלם, לא חסר להם דבר. ברור לו שלא היא לקחה את השעון, ולכן לדעתו אסור לומר לה אפילו שאבד השעון, כדי שלא תרגיש שהחשד נופל עליה.

מכל מקום אמר: 'נלך לרבה של ירושלים, הגאון רבי צבי פסח פונק, ונשאל בעצתו'. באו אל הרב, סיפרו לו את המעשה. שאל הגאון רבי צבי פסח את רבי שמואל: 'האם אי פעם נעלם להם משהו בזמן שהמטפלת עבדה בביתו?' ענהו שלא.

אמר רבי צבי פסח: 'אם כך ודאי שהיא לא לקחה את השעון, מפני שלא יתכן שאדם שיש לו נטיה לגנוב, ונמצא זמן רב לבד בבית, ויש באפשרותו לגנוב, שלא יגנוב. כיון שכך אסור לומר לה לאלמנה דבר מענין השעון שנעלם!'

וכך עשו. רבי ברוך מרדכי לא אמר לה דבר והמשיך להעסיקה כרגיל.

עברו שנים, הגיעו ימי הכוננות שלפני מלחמת ששת הימים, הגיעה הוראה בטחונית למלאות שקי חול, ולמגן בהם את חלונות הבתים. תושבי הבנין נרתמו למלאכה.

אחד הנערים, בנו של הגה"צ רבי הירש פלאי שסייע במילוי השקים, ראה לפתע דבר נוצץ בתוך העפר. הוציאו וראה שהוא שעון זהב, אמנם מעט משופשף אבל זהב.

עברו בין השכנים ושאלו, אם מישהו איבד שעון זהב. אבל לאף שכן לא נאבד. הדבר היה לחידה, איך אדם מאבד שעון זהב, ולא מרגיש בכך?!

לאחר זמן נזכר רבי ברוך מרדכי בפרשת השעון שנעלם לחתן. הוא פנה לאותו בחור שהיה כבר בעל בעמיו... השעון זוהה על ידו כשעון שנאבד לו, וכך הוחזר לבעליו. ("עמודי הוד" עמ"ס סוכה)

"השבת השחורה"

מבול דמים ירד על יהדות אשכנז בעת מסע הצלב הראשון

בשנת ד' אלפים תתנ"ו 1096, בדרכם לארץ ישראל, הרגו וטבחו הצלבנים ביהודים במקומות שעברו בהם. רוב יהודי אשכנז מתו מות קדושים, ורק מעטים הצליחו להמלט אל הכפרים או להמיר דתם למראית עין, עד יעבור זעם.

הטבח החל בח' באייר באשפירא, עבר בוורמייזא פעמיים, כ"ג אייר וראש חודש סיון. המשיך במגנצא ג' סיון ובקלן ו' בסיון. ובהמשך בשאר הערים באשכנז. הקהילות נהרסו כליל.

בעקבות כך קבעו יום תענית ומנהגי אבלות רבים לזכר הקדושים. ולכן ימי ספירת העומר הפכו לימי אבלות של ממש באשכנז.

על מנהגים אלו שמרו בדבקות מאות שנים. וכפי שכתב רבי יאיר בכרך, שכיהן כרבה של וורמייזא כשש מאות שנה אחר מסע הצלב הראשון: "בקהילתנו הקדושה עוד היום מתענים על גזירות תתנ"ו, וקרוב לוודאי שאחד מאותו דור לא נשאר מזרעו בוורמייזא". (שו"ת "חות יאיר" קכ"ו)

בקהילות אשכנז השבת שלפני שבועות נקראת "שווארץ שבת" "השבת השחורה". בשבת זו לא היו לובשים בגדי שבת, בתפילה היו שרים בנעימה נוגה, ופורסים פרוכת ומפה שחורים. בסעודות היו מקצרים בניגונים ועוד - שבת עצובה מאוד!

הרבה מן הפוסקים לא היתה דעתם נוחה ממנהגי שבת זו החלה בימים גדולים, שאחר ר"ח סיון, שאין אומרים בהם תחנון, ולעיתים גם חלה בשלושת ימי הגבלה, כמו השנה.

כתב החת"ס: בארצות אשכנז מחמירים בשבת לפני שבועות, כמו שבת שלפני ט' באב! כקנית רבי קלונימוס: "מי יתן ראשי מים" שהיה צריך על חורבן קהילות אשכנז לקבוע יום מר בשנה, רק שאי אפשר לקבוע שני ימים מרים בשנה, ולעקור את ט' באב ולקובעו ביום מיתת צדיקים הללו אינו נכון, משום שאקדומי פורענות לא מקדמיו... הרי לנו כמה קשה היתה עליהם אבילות זו!

במדינת ריינוס [מגנצא, וורמייזא] אומרים "אב הרחמים" פעמיים בשנה, בשבת שלפני שבועות ובשבת חזון. (מהר"ל מנהגים הל' שבועות)

מזכירין נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבוך'... לאחר מכן מזכיר את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי קהילות בגזירות תתנ"ו, גזירות ק"ט... **אחרי "אשרי" הקהל נעמד**, והש"ץ אומר בנעימה עצובה "אב הרחמים" והקהל אומרו בלחש. הנוסח הנכון שלא קוצר בידי הצנזורה הוא 'וינקום בימינו לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך'.

הש"ץ נוטל את ספר התורה ואומר 'הללו' בניגון של "אב הרחמים". במוסף אומרים את הקדושה בניגון, כדי להבדיל בין שבת זו לשבת חזון. (לוח מנהגי בהכ"ס לבני אשכנז)

מהר"ל הנהיג לתלמידיו איסור גילוח מפסח ועד ל"ג... אבל לרחוץ התיר להם, אמנם מהר"ל עצמו לא גילח זקנו עד ערב שבועות. (מנהגים) **בהגהות הביא** שחומרא זו שלא לרחוץ בימים אלו הובאה בספר "מנהג טוב". והטעם, שהשוויו ימים אלו לימי בין המצרים בשל מסע הצלב. (שם)

עוד על הקשר בין מסעי הצלב לגילוח הזקן...

כתב החת"ס: גילוח הזקן בישראל הנהיגוהו אבותינו בשל הכרח גדול ולא חלילה ממקור שחת אלא מקדושה יתירה.

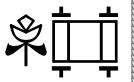
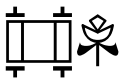
בימי מסע הצלב הראשון, גזירות תתנ"ו, התירו גדולי ישראל לכל היהודים המכתתים רגליהם בדרכים, לשנות את מלבושם ולגלח את זקנם, שכך הגויים האכזריים לא יזהו אותם ויהרגום, או יתעללו בהם, באותן השנים הגויים כבר גילחו את זקניהם.

מאחר שלגדל זקן בחזרה לוקח זמן רב, אותם האנשים שחזרו לביתם היו מלאי בושה וכלימה על שהם חסרי זקן... מכאן נשתרבו מנהג קהילות אשכנז שלא לגדל זקן, רק הותירו סימן. ואחרי שנהגו כך, אין בו פקפוק כלל ואף ריח איסור אין בו.

ורק מופלגי תורה שישבו בביתם כל היום, שלמדו ועסקו בתורה, ולא הסתובבו בין ערי הגויים גידלו את זקנם.

ובמדינת פולין, ראשוני היהודים הגיעו לפולין עוד לפני הגזירות הללו, לכן יהודי פולין מגדלים את זקנם. כללו של דבר המחמיר קדוש יאמר עליו והמיקל לא יאמר עליו 'מושחת', והאומר כן עתיד ליתן עליו הדין - 'ועמך כולם צדיקים'. (שו"ת חת"ס או"ח קנ"ט)

נר לשולחן חג

אמר רבי שלמה זלמן אותו דבר כאן, על פי האגדה מתן תורה היה ביום שישי - 'בשישה לחודש סיון, בשש שעות קיבלו ישראל את התורה - 'ויהי בקר יום השישי - ה' יתירה' - התנה הקב"ה עם מעשי בראשית ואמר: אם ישראל מקיימין את התורה שניתנה בשישי מוטב ...' (פרד"א מ"ו, שבת פח). גם למשנ"ב היו חביבים דברי אגדה ולכן הביא טעם זה.

יש שכתבו בזה שכיון שמתן תורה היה בשבת, לא היו יכולים לשחוט ולא להגעיל את הכלים שאכלו בהם. ("גאולת ישראל" הובא בספר התודעה (ועוד)

רבי פנחס מקוריץ אמר טעם נוסף: הובא בשו"ע שיש לציין גמר מצוה - 'מצוה לשמוח ולעשות סעודה' (יו"ד רמ"ו כ"ו) אם כך צריך לעשות סעודה לגמר מצוות ספירת העומר. סעודה של בשר אי אפשר לעשות, כי אינו ניכר שנעשתה לשם כך אלא לכבוד יום טוב, על כן עושים סעודת מאכלי חלב!

על פי טעם זה עולה כי את הסעודה החלבית יש לאכול בליל החג. (נר)

ונראה לי לומר טעם נוסף: לאחר שבני ישראל חזרו מהר סיני הם השתוקקו מאד ללמוד כבר תורה, לכן אכלו את האוכל שמכינים אותו הכי מהר ואוכלים אותו מהר, כדי שיוכלו מיד לרוץ ללמוד. (נר)

הגאון רבי גרשון לפידות היה מתמיד מופלא. פעם בדרכו לבית המדרש כדי ללמוד כדרכו, מרוב זקנותו, החליק במדרגות, אחד השכנים הרימו, העלהו לבית המדרש והושיבו.

רבי גרשון היה חיזור כסיד. שאלו הלה: 'במה תחפוץ להתאושש רבי גרשון, תה או קפה? רבי גרשון נשם בכבודו, הגה לא יכל להוציא מפיו, לאחר מאמצים מרובים הצליח לומר את המילה הנכספת "ג-מ-ר-א -- ש-ב-ת"! (סיפורים ירושלמים ח"א, "דרכה של תורה" ח"ב)

הג"ר רבי זליג לייב לוין, המשגיח בשיבת "עץ חיים" היה מסיים את הש"ס בצנעה מדי שנה. פעם ראה תלמידים שדיברו דברים בטלים. לקח את השולחן שלהם והוציא, ואמר שאין לשולחן כזה זכות להיות בשיבה!

בספר "בית אהרן" לגאון רבי אהרן וולקין מובא בשם הגר"א לבאר את מה שמנו חכמים 'מיעוט שיחה' בין מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, שזה אינו בשלילה כפי המובן הפשוט כלומר שימעט בשיחה לגמרי מבלי להוציא אף דיבור בפיו רק הכוונה להיפך, בחיוב, היינו לחייב אדם במיעוט שיחה, שאם ילמד הרבה בלי הפסק דעתו תבלבל עליו, ועל כן כדי להעמיד את לימודו צריך הוא מזמן לזמן לשיחה קלה! ("ארחות ישר" עמ' י"א)

היתה זו שעת ערב בביתו של הגאון רבי אהרן לייב שטיינמן. רבינו ישב ולמד. פתע נכנס משמשו המסור ואמר: "שבע וחצי". רבי אהרן לייב היה אמור לנסוע לאחת הישיבות למסור שיחה. **הביט רבי אהרן לייב בשעונו,** חייך חיוך רחב ואמר: "יש עוד שתי דקות" וחזר לתלמודו.

נהגו בהרבה בתי כנסת וישיבות, וכן נהגו בישיבתנו "קול תורה" לרקוד בליל שבועות אחר תפילת ערבית. פעם ניגש אחד התלמידים ושאל את מרן ראש הישיבה הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך איך מותר לרקוד, הרי נפסק שאין לרקוד בשבת וחג? **השיבו רבינו במתק לשונו:** בחתונה שלך אתה רוצה שירקדו, אף הקב"ה רוצה שירקדו ביום הנישואין שלו שהוא יום קבלת התורה, וזו רקידת מצוה שמותרת בשבת ויו"ט. (כבוד התורה!)

וגם שאין זו ממש רקידה. והסביר רבינו שמה שנוהגים היום לרקוד בסיום שמחה בשבת ויום טוב, כגון המעגל שעושים בסיום "שבע ברכות", אין בזה דין רקידה האסורה בשבת וחג, דמה שאסרו חז"ל הוא כעין אומנות של רקידה, אבל מה שנוהגים היום לעשות היא הליכה במעגל... ולכן ריקוד כזה מותר. ורק אם יעשה תנועות ריקוד מיוחדות, יש מקום לאסור. ("קול התורה" מ', "שולחן שלמה" תקצ"ו י"ב, ועיין משנ"ב שלי"ט י" שעה צ"ז וערה"ש ט' ועוד)

מעשה בקצין צבא, חילוני, בן למשפחת דתית ידועה ששירת בתל השומר. בליל חג השבועות תקפוהו געגועים לידישיקייט. בא רגלי לישיבת פוניבז' כדי להתבשם באוירת לומדי התורה.

אף ניגש אל מרן הרב מפוניבז' שהאיר פניו לאורח ודיבר עמו שעה ארוכה. לבסוף נפלטה השאלה מפי הקצין אימתי יערכו פה את ה"הקפות"? כנראה, זכר במעומעם שיש חג בו רוקדים לכבוד התורה ונתחלף לו עצרת בשמיני עצרת...

בעדינות העמידו הרב על טעותו. אולם בכדי שלא יתאכזב יתר על המידה רמז לבחורים שירקדו עם האורח בשירה כמו בהקפות לכבוד קבלת התורה.

(הרב מפוניבז' פמ"ב)

טעמים רבים ניתנו למנהג אכילת מאכלי חלב בחג השבועות: זכר לשתי הלחם. ביום זה משו את משה ולא רצה לינוק, לא אכלו חלב מטעם אבר מן החי. גבנונים. המלאכים שאכלו בשר בחלב ועוד.

מכל ההסברים בחר ה"חפץ חיים" לבאר כזאת. כתב המשנ"ב: שמעתי בשם גדול אחד שאמר טעם נכון לזה, כאשר ירדו מן ההר לא מצאו מה לאכול כי אם מאכלי חלב, שהרי לבשר צריך הכנה רבה, לשחוט בסכין בדוק, לנקר, להדיח ולמלוח ולבשל בכלים חדשים, כי הכלים שבישלו בהם אתמול נאסרו. (תצ"ד י"ב) **משנ"ב זה היה תמוה מאד על סבי,** רבי דוד סומפולינסקי, שהרי מתן תורה היה בשבת, ז' בסיון (שבת פ"ז), וכי הם יכלו לשחוט?! **ביקש מבנו,** הג"ר אברהם זאב שישאל את מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך, רבינו השיב תירוץ נפלא:

הגמרא שואלת אודות סדר הפרקים במסכת בכורות, מדוע פרק ראשון מדבר על בהמה טמאה- פטר חמור, ופרק שני בכור בהמה טהורה, הסדר היה צריך להיות הפוך, היה ראוי להתחיל בכור טהור שקדוש קדושת הגוף? מתרצת הגמ' שחביב עלייהו דברי רבי חנינא, המסביר כי החמורים זכו בשל שסייעו לסחוב את שלל מצרים - כלומר חביבים עליהם דברי אגדה. (בכורות יג. ה)